

הטיפול בזקנים בידי רשויות מקומיות

(התפרסם בדוח שנתי 50 ב', עמ' 479)

על פי נתוני הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה, היו בישראל בסוף שנת 1998 701,000 איש בגילים מתקדמים, מהם - גברים בני 65 ויותר ונשים בנות 60 ויותר; 252,300 מהם היו בני 75 ויותר. שיעור הזקנים* מקרב האוכלוסייה היה, באותה שנה, כ-11.5% בתקופה 1998-1950 גדלה אוכלוסיית הזקנים בישראל בשיעור כפול מזה של האוכלוסייה הכללית. הסיבות העיקריות לכך הן: עלייה בתוחלת החיים, הקטנת היקף הילודה וקליטת עלייה ששיעור הזקנים בה גבוה.

זקנים רבים סובלים מירידה בתפקודם הפיזי והנפשי, ויש שבעיות חברתיות או עוני מחמירים את מצבם. זקנים אלה זקוקים לסיוע מקצועי מקיף ורציף, כדי לשפר את תפקודם ולקיים את הקשר בינם לבין הקהילה.

משרד העבודה והרווחה (להלן - המשרד), באמצעות היחידה לשירות לזקן שבאגף לשירותים חברתיים ואישיים שבמשרד (להלן - השירות לזקן) והמחלקות לשירותים חברתיים שברשויות המקומיות (להלן - לשכות הרווחה), מסייעים לזקנים נזקקים. וזאת, על פי החקיקה, ובכללה חוק שירותי הסעד, התשי"ח-1958, והתקנות שהותקנו על פיו. באחריותו של השירות לזקן, בין היתר, להנחות מבחינה מקצועית את העובדים הסוציאליים בלשכות הרווחה ולפקח על עבודתם. העובדים הסוציאליים בלשכות הרווחה אחראים לטיפול באוכלוסיית הזקנים המתגוררת בתחום השיפוט של כל רשות מקומית. כ-40,000 זקנים מוגבלים ונזקקים, שאינם זכאים לגמלת סיעוד (ראו - להלן), מקבלים עזרה במימון הרשויות המקומיות והמשרד. נוסף לכך מפקחות לשכות הרווחה על מתן שירותי סיעוד לזקנים הזכאים לגמלת סיעוד.

המוסד לביטוח לאומי, משרד העבודה והרווחה, לשכות הרווחה ושירותי בריאות כללית (להלן - קופת חולים כללית), משתתפים בהפעלת חוק הביטוח הלאומי [נוסח משולב], התשנ"ה-1995, שיישמו החל ב-1988. ב-1998 הקנה החוק האמור, בין היתר, זכאות לשירותי סיעוד לזקנים סיעודיים המטופלים בביתם. באותה שנה קיבלו גמלת סיעוד כ-84,000 זקנים.

השירותים הקהילתיים לזקנים ניתנים בעיקר במסגרות אלה: בביתו של הזקן - טיפול אישי או עזרה בניהול משק הבית או טיפול משולב; ובקהילה - טיפול סוציאלי באמצעות לשכות הרווחה, טיפול יום במרכזי יום ופעילויות חברתיות ותעסוקתיות במועדוני זקנים.

* על פי ההגדרה בתקנות שירותי הסעד (טיפול בנזקקים), תשמ"ו-1986: "זקן" - בגבר - מי שגילו עולה על 65 שנים, ובאישה - מי שגילה עולה על 60 שנים".

בחודשים מארס-ספטמבר 1998 ובחודשים יולי-אוקטובר 1999, עשה משרד מבקר המדינה ביקורת בנושא: הטיפול בזקנים בביתם ובקהילה. נבדקו בעיקר עניינים אלה: איתור זקנים נזקקים, אבחון צורכיהם, הטיפול בהם והמעקב אחר מצבם; הפעלת שירותים לזקנים במסגרות לטיפול יום ולפעולות חברה - מרכזי יום ומועדונים - ומתכונת הפעלתם. הביקורת נערכה בשירות לזקן, ביחידת המטה לטיפול בזקן שבאגף לשירותי רווחה בעיריית תל אביב-יפו; ובשש לשכות רווחה שבחמש רשויות מקומיות: בתל אביב-יפו - בלב העיר ובצפון העיר, בנצרת עילית, בגדרה, באור יהודה ובקריית מוצקין. ביקורות בנושא הטיפול בזקנים ראו בדוח זה עמ' 215, עמ' 470, ועמ' 631.

בשנת 1998 טופלו בלשכות הרווחה האמורות (בהתאמה): כ-7,500 זקנים, כ-2,750, כ-2,000 וכ-500 זקנים; ובשנת 1999 טופלו באור יהודה כ-1,400 זקנים ובקריית מוצקין כ-1,000 זקנים. ביקורת קודמת בנושא "מעונות לזקנים" פורסמה בדוח שנתי 48 (עמ' 449-472) וביקורת בנושא "המערך הגריאטרי במדינה" פורסמה בדוח שנתי 48 (עמ' 170-184).

תקן כוח האדם בלשכות הרווחה

חלוקת כספי המשרד למימון העסקת כוח אדם נקבעה לפני כעשרים שנים והיא שונתה כמה פעמים לאחר מכן. בביקורת עלה, כי לא היה במשרד תקן עדכני למצבת העובדים הנדרשת, כדי להבטיח טיפול נאות בזקן הנזקק.

על פי נתונים שריכז משרד מבקר המדינה ב-1998, היו ברשימת המטופלים בתל אביב-יפו כ-340 בתי אב של זקנים (כ-500 זקנים), בממוצע, למשרת עובד סוציאלי אחד. היה הבדל ניכר בעומס המוטל על העובדים הסוציאליים, בין לשכות הרווחה בתל אביב-יפו, והוא נע בין 213 בתי אב של זקנים למשרת עובד סוציאלי בלשכת הרווחה הפועלת בשכונות עזרא ו"ארגזים", לבין מספר כפול מזה - 423 למשרת עובד סוציאלי בלשכת הרווחה ביפו. בנצרת עילית היו ברשימת המטופלים כ-330 זקנים ובגדרה כ-200 זקנים, בממוצע, למשרת עובד סוציאלי. בשנת 1999 היו בקריית מוצקין כ-500 זקנים ובאור יהודה כ-330 זקנים - בממוצע למשרת עובד סוציאלי.

עומס העבודה הרב והלא-שוויוני מגביל את יכולתם של העובדים הסוציאליים להבטיח טיפול נאות למטופלים, לתכנן את העבודה וליזום פעולות לאיתור זקנים הזקוקים לסיוע ולטיפול. וזאת, ביחוד ברשויות המקומיות הגדולות.

איתור זקנים נזקקים

1. ישנם זקנים עריריים ואחרים, שמחמת מוגבלותם הפיזית או הנפשית הם אינם מסוגלים ליצור קשר, בכוחות עצמם, עם הגורמים המקצועיים. זקנים אלה לא יקבלו את העזרה לה הם זכאים על פי החוק, אם לשכות הרווחה לא יאתרו אותם. כך למשל, על פי הערכת השירות לזקן, היו ב-1998, בתל אביב-יפו

בלבד, אלפי זקנים מוגבלים, תשושי נפש ובודדים שאינם מוכרים ללשכות הרווחה.

לשכות הרווחה שנבדקו מגיבות לפניות המגיעות אליהן, אולם הן ממעטות לזיזם פעולות לאיתור זקנים נזקקים.

2. השירות לזקן ולשכות הרווחה ברשויות המקומיות שנבדקו, לא קבעו הנחיות באשר להפצת מידע, על השירותים המגיעים לכלל אוכלוסיית הזקנים והזכאות לקבלתם. הפצת מידע כאמור, נדרשת בייחוד בקרב זקנים שאינם דוברי עברית.

3. שלוש מבין שש לשכות הרווחה שנבדקו: לשכת הרווחה בלב העיר, שהיא הלשכה המטפלת במספר הזקנים הגדול ביותר בתל אביב-יפו, ולשכות הרווחה בקריית מוצקין ובגדרה, אינן נגישות לזקנים המוגבלים בניידותם, כיוון שהגישה אליהן כרוכה בעלייה במדרגות רבות.

אבחון, טיפול ומעקב

השירות הניתן לזקן צריך לספק את צרכיו המשתנים באופן מקיף ורציף.

כדי לשפר את הטיפול הסוציאלי ולשלב בטיפול רפואי-סיעודי, קבע השירות לזקן, כי יש להקים צוותים בין-מקצועיים - "צומת" (להלן - צוותי צומת), שיכללו, בין היתר, עובדים סוציאליים, אחיות ורופאים. את דרכי העבודה של צומת קבע המשרד בתקנון לעבודה סוציאלית (להלן - תע"ס). בתע"ס נקבע, כי מטרות צוות צומת הן להבטיח ראייה כוללת של צורכי הזקנים בתחומים הבריאותיים, הנפשיים, המשפחתיים והחברתיים; להבטיח רצף בטיפול משולב בריאותי וחברתי, להגדיר אחריות כוללת לסיפוק צורכי הזקן, ולפתח שירותים חדשים.

בתע"ס נקבע, כי על העובד הסוציאלי מלשכת הרווחה ועל אחות המרפאה בה מטופל הזקן, להיפגש במועדים קבועים אחת לשבוע או בהתאם לצורך, כדי לדון בצורכי הזקנים, לקבוע סדרי עדיפויות בטיפול בהם, וכן לקבוע תכניות טיפול פרטניות ואת דרכי המעקב אחר יישומן. על העובד הסוציאלי להכין לקראת כל פגישה הערכה פסיכוסוציאלית של הזקן ומשפחתו (להלן - הערכה פסיכוסוציאלית), ועל האחות לכתוב הערכה על היכולת התפקודית של הזקן. במהלך הדיון, על צוות צומת למלא דוח לניהול הטיפול בזקן, שבו תיקבע התכנית לטיפול בו, חלוקת האחריות והעבודה בין אנשי המקצוע ומועד למעקב אחר ביצוע התכנית.

1. התברר, כי השירות לזקן ערך לפני כעשור שנים הסכם למיסוד ולתיאום עבודת צוותי צומת רק עם קופת חולים הכללית. לא נערכו הסכמים עם קופות החולים האחרות, שבהן מבוטחים כ-30% מהזקנים.

2. הביקורת העלתה, כי באף אחת מהרשויות המקומיות שנבדקו לא הוקמו צוותי צומת. מברור שנערך בשירות לזקן עלה, כי הוראות התע"ס על הפעלת צוותי צומת אינן מיושמות ברוב לשכות הרווחה.

3. בלשכת הרווחה בנצרת עילית נדגמו אקראית 51 תיקים סוציאליים של זקנים, בגדרה 42 תיקים, ובאור יהודה נדגמו אקראית 30 תיקים.

מהמדגמים עולה, כי במרבית התיקים הסוציאליים של הזקנים שהיו בטיפול בלשכות הרווחה, לא היה מידע נאות ועדכני על תפקודם ועל מצבם הפסיכוסוציאלי. גם לא היו תכניות לטיפול בזקן ולמעקב אחר מצבו.

האגף לשירותי רווחה בתל אביב-יפו פיתח תוכנית מחשב, אשר מעמידה לרשות העובד הסוציאלי כלים מובנים לאבחון צורכי הזקן, לתכנון הטיפול בו ולמעקב אחר מצבו. השימוש בתוכנה החל בסוף 1997. הביקורת בחנה מדגם אקראי של 73 רשומות מחשב על זקנים המטופלים בלשכות הרווחה שנבדקו בתל אביב-יפו. הועלה, כי לא מוצו דרכי ניהול הטיפול והבקרה באמצעות התוכנה. העובדים הסוציאליים לא הזינו את המידע הנדרש על מצבם התפקודי והנפשי של מרבית הזקנים שהיו בטיפולם, ולא הכינו תכניות טיפול עם פירוט לוח זמנים לביצוע של פעולות נחוצות.

4. יש זקנים הסובלים ממשבר נפשי בשל נכות, אובדן בן משפחה, בעיות בין בני המשפחה, והזקנים לטיפול אישי הולם בבעיותיהם (להלן - טיפול פסיכוסוציאלי אישי), או לטיפול סוציאלי קבוצתי.

הועלה, כי טיפול פסיכוסוציאלי אישי ניתן במקרים אחדים בלבד, למעט בקריית מוצקין – בה ניתן הטיפול באמצעות רופא פסיכוגריאטר. בלשכות הרווחה בתל אביב-יפו ובקריית מוצקין ניתן טיפול סוציאלי קבוצתי בנושאים אחדים ובהיקף מצומצם. בלשכות הרווחה בנצרת עילית, באור יהודה ובגדרה לא ניתן לזקנים טיפול סוציאלי קבוצתי. לא נאמד מספרם של הזקנים העשויים להיזקק לשירותים אלה.

5. העובדים הסוציאליים בלשכות הרווחה בגדרה, באור יהודה, בקריית מוצקין ובנצרת עילית ומרבית העובדים הסוציאליים בשתי לשכות הרווחה שנבדקו בתל אביב-יפו, אינם מגישים לממונים עליהם תכנית עבודה שבועית.

6. מדרך הטבע, עלול תפקודו של האדם המזדקן להתדרדר. בשל הירידה במצבו התפקודי מועד הזקן להיפגע מנפילה או מתאונה. על העובד הסוציאלי לעקוב אחר מצבו של הזקן, ולעמוד על צרכיו העדכניים.

מהמדגמים עולה, כי במקרים רבים העובדים הסוציאליים בחמש הרשויות לא נהגו לציין בתיקיהם או ברשומותיהם של הזקנים המטופלים, אם יש צורך לעקוב אחר מצבם ובאיזו מידה. במקרים שבהם העובדים הסוציאליים ציינו שיש צורך בקיום מעקב, הם לא ציינו את המועד המתוכנן לביצועו, או את תדירותו

הרצויה ואת הנושאים שיש להתמקד בהם; תדירות המפגשים בין העובדים הסוציאליים לבין מרבית הזקנים, שהיו בטיפול לשכות הרווחה בנצרת עילית ובגדרה בשנת 1997, ובתל אביב-יפו ובאור יהודה במהלך 1998, היתה נמוכה, ובכמה תיקים לא דווחו כלל העובדים הסוציאליים שהם קיימו מפגשים. לא נעשה מעקב נאות אחר הטיפול בזקנים מוגבלים, המקבלים עזרה ביתית בתמיכה כספית של המשרד, וכן אחר הטיפול בזקנים המקבלים גמלת סיעוד.

וועדות מקומיות לקביעת שירותים

בחוק הסיעוד נקבע, כי מבוטחים הגרים בקהילה, אשר זקוקים לעזרת הזולת בביצוע פעולות היום-יום, או הזקוקים להשגחה, זכאים לקבל שירותי סיעוד במימון המוסד לביטוח לאומי, כגון: טיפול אישי, מוצרי ספיגה וחיבור למוקד מצוקה. שירותי הסיעוד מקלים את מצוקת הזקנים הסיעודיים, מסייעים להם לממש את רצונם להישאר בקהילה, וכך גם מונעים, או דוחים, עלויות הכרוכות באשפוזם.

עוד נקבע בחוק הסיעוד, כי קביעת השירותים ונותני השירותים המתאימים תעשה בידי הוועדה המקומית מקצועית, שחבריה הם אחות של שירותי הבריאות, עובד המוסד לביטוח לאומי, ועובד סוציאלי של לשכת הרווחה של הרשות המקומית, המשמש כרכז הוועדה (להלן - ועדה מקומית). אגף שיקום וסיעוד במוסד לביטוח לאומי, בשיתוף השירות לזקן וחיבת הסיעוד בקופת חולים הכללית, הוציאו תדריך ובו הנחיות מפורטות לעבודת הוועדות המקומיות (להלן - ההנחיות).

הביקורת בדקה את פעולתן של שלוש ועדות מקומיות שפעלו בתל אביב-יפו, ואת פעולתן של הוועדות המקומיות בנצרת עילית, בקריית מוצקין ובאור יהודה.

1. הועלה כדלקמן: הוועדה המקומית שפעלה בלשכת הרווחה של תל אביב-יפו בסניף מנדלשטם, ולעתים גם הוועדה המקומית שפעלה בלשכת הרווחה בצפון העיר, התכנסו בשנת 1998 בתדירות לא מספקת - אחת לשבועיים, ודנו במקרים רבים בכל ישיבה; הוועדה שפעלה בצפון העיר דנה בעניינם של כ-50 זקנים בכל ישיבה; הוועדה שפעלה בסניף מנדלשטם והוועדה שפעלה בסניף לב העיר לגיל הזהב, דנו בעניינם של שישים עד מאה זקנים בכל ישיבה, בהם זקנים שיש לקבוע להם תכנית טיפול ראשונה, וזקנים שיש לעדכן את תכנית הטיפול בהם בעקבות החמרה במצבם. מספרם הרב של המקרים המועלים לדיון בישיבות שמקיימות הוועדות האמורות, מאפשר להקדיש זמן מועט לדיון של ממש בתכנית טיפול מתאימה לכל זקן.

עוד הועלה, כי שש הוועדות המקומיות שנבדקו לא הנחו תמיד את נותני השירותים בפירוט הראוי כיצד יש לטפל בזקן, ובמקרים רבים הם לא מסרו לנותן השירות מידע חיוני על מצבו הרפואי של הזקן, הנחוץ כדי למנוע טעות בטיפול בו (כגון, שהוא חולה סוכרת). לא תמיד נימקו הרכיזים כראוי את

החלטתם לבחור בנותן שירות, כנדרש על פי ההנחיות. נוכח זאת, מן הראוי שהוועדות יגבירו את הפיקוח על אופן דרכי הבחירה של נותן השירות.

2. העובדים הסוציאליים האחראיים אינם עורכים ביקורים שיטתיים, כדי לבדוק האם המטפלים נוכחים בבית הקשיש במועדים שנקבעו, וכדי להעריך את טיב עבודתם. בדיקת התיקים הסוציאליים שנדגמו העלתה, כי במקרים רבים לא נמצא בתיקו הסוציאלי של הזקן תיעוד לכך שמתקיים קשר קבוע בינו לבין העובד הסוציאלי האחראי או שקיים קשר בינו לבין האחות האחראית. העובדים הסוציאליים האחראיים לא ריכזו מידע ולא דיווחו למוסד לביטוח לאומי עם מי ממטופליהם הם יצרו קשר ומהו סוג הקשר שיצרו. העובדים הסוציאליים האחראיים גם לא דיווחו לשירות לזקן על מצבם של הזקנים, כפי שנדרשו על ידיו.

3. ההנחיות קובעות, כי על המוסד לביטוח לאומי להעמיד לרשות כל ועדה מקומית תשעה דוחות בקרה תקופתיים בנושאים שונים. דוחות הבקרה מיועדים לסייע לוועדה המקומית לקבוע סדרי עדיפות, לתכנן את עבודתה ולתת לוועדה המקומית מידע, שיאפשר לה לעקוב ולפקח על מתן השירותים הניתנים בידי נותני השירות. עוד קובעות ההנחיות, כי על מרכז הוועדה להקצות לפחות ישיבה אחת בחודש, כדי לדון בדוחות אלה.

בכל הוועדות חסרו דוחות בקרה, ובהעדר פרוטוקולים לא ניתן לדעת אם דנו אף בדוחות שהיו ברשותן.

הכשרת מטפלים

הטיפול בזקן הסיעודי דורש ידע ומיומנות בהגשת סיוע לסיפוק צרכיו הפיזיים הבסיסיים של הזקן, כגון: רחיצה, הלבשה, האכלה, כמו גם יחס מבין והולם לצרכיו הרגשיים. בשנת 1995 פרסמו ג'וינט-מכון ברוקדייל והמוסד לביטוח לאומי מחקר משותף בנושא "תכנית הכשרה למטפלות בית בקשיש" (להלן - המחקר). במועד עריכת המחקר הועסקו כ-20,000 מטפלות בית בידי כ-400 ארגונים ציבוריים ופרטיים. מהמחקר עולה, שלרובן הגדול של המטפלות לא היתה הכשרה. יצוין, כי ממועד עריכת המחקר גדל מספר המטפלות, ולפי נתוני המוסד לביטוח לאומי, מספרן בשנת 1998 הגיע לכ-60,000.

מחוזר שהוציאה מנהלת תחום סיעוד במוסד לביטוח לאומי לנותני השירות, בינואר 1998, עולה, כי המוסד לביטוח לאומי הפסיק לממן ולפתח הכשרות של מטפלות, ולפקח על הכשרתן. גם בשירות לזקן לא היה מידע על הכשרתן של המטפלות: מהו היקף ההכשרה ותכניה, ומהו שיעור המטפלות שלא קיבלו הכשרה מתאימה לתפקידן. השירות לזקן לא קבע מתכונת ולא הפעיל פיקוח על מתן קורסי הכשרה למטפלות.

מעריך השירותים הקהילתיים

מעריך השירותים הקהילתיים נועד לטפל בבעיותיו הייחודיות של הזקן, על ידי הפעלת מסגרות טיפוליות ותומכות בזקן ובמשפחתו. מסגרות אלה אמורות לספק מגוון של שירותים ופעילויות, תוך תיאום ושילוב ביניהן, להבטיח רצף של טיפול ולשפר את הנגישות והזמינות של השירותים. הקו המנחה בפיתוח ובהפעלה של השירותים המקומיים הוא שיש להתאימם לצרכים המשתנים של אוכלוסיית הזקנים ולתשתית השירותים הקיימת ברמה המקומית.

השירותים הקהילתיים הניתנים לזקנים הם כאמור, טיפול אישי בביתו של הזקן, טיפול סוציאלי בלשכות הרווחה, טיפול יום במרכזי יום ופעילויות חברתיות ותעסוקתיות במועדוני זקנים*. שירותים מסייעים הניתנים לזקנים, ובכללם זקנים עצמאיים הגרים בקהילה, הם: הספקת ארוחות לבית הזקן, שירותי כביסה, משדרי מצוקה ועוד. על פי חוק הסיעוד ניתן לשלב בין כמה סוגי שירותים, בהתאם לשיעור הזכאות וסל השירותים שנקבע לזקן.

מרכזי יום לזקן

1. מרכזי יום לזקן מהווה חוליה חשובה במעריך השירותים הקהילתיים. הוא נועד לשרת בעיקר זקנים מוגבלים - תשושים פיזית ותשושי נפש - ולספק להם מגוון של שירותים אישיים-טיפוליים, ושירותים מקצועיים-טיפוליים משולבים בפעילות חברתית-תרבותית. ריכוז השירותים תחת קורת גג אחת והבטחת מסגרת השגחה חלופית לזקן, מקלה על משפחתו בטיפול היומיומי. זאת ועוד, שילוב שירותים אלה עם שירותים נוספים, הניתנים לזקן במסגרת חוק הסיעוד, מייעלים את הטיפול בו בקהילה, דבר שיש בו כדי לסייע בדחיית הצורך בסידור מוסדי. המרכז משמש גם מוקד להספקת שירותים לכלל אוכלוסיית הזקנים בקהילה.

בעשור האחרון חל גידול ניכר במספר מרכזי היום במדינה. על פי נתוני גיוינט – מכון ברוקדייל ואשל, בתחילת 1990 פעלו 53 מרכזי יום, בהם ביקרו כ-3,900 זקנים. לפי נתוני השירות לזקן, פעלו בשנת 1999 כ-150 מרכזי יום, ומספר המטופלים בהם נאמד בכ-10,000. מרבית מרכזי היום (71%) מופעלים בידי עמותות מקומיות למען הזקן, 22% בידי גופים וולונטריים אחרים ו-7% בידי גופים פרטיים.

2. תנופת הפיתוח של מרכזי היום הביאה ליצירת דגמים שונים של מרכזים, הנבדלים זה מזה במתכונת הניהול וההפעלה שלהם. נוכח הבדלים אלה, ולצורך ביסוס השירותים, ערך מכון ברוקדייל בשיתוף עם אשל, בסוף שנות השמונים, מחקר הערכה על מכלול ההיבטים שבתפעול מרכזי היום.

* מסגרת נוספת הנמנית עם מעריך השירותים הקהילתיים היא - "הקמת מעונות לזקנים". בנושא זה ראו בדוח זה עמ' 215.

ממצאי המחקר שימשו בסיס לדיוני ועדות בין-משרדיות ובין-מקצועיות, ובמהלכם גובשו בשנת 1990 הנחיות לפיתוח ולהפעלה של מרכזי יום; ההנחיות עודכנו ביוני 1997. ההנחיות שגובשו התייחסו, בין היתר, ליעדים ולמטרות של מרכזי היום, למתכונת ההפעלה, לפירוט הפעילויות והשירותים החייבים להימצא בכל מרכז ולהיקף כוח האדם והכשרתו.

חרף העובדה שההנחיות בנושא גובשו בתחילת שנות ה-90, לא פעל המשרד, עד סוף העשור, להעניק להן תוקף מחייב.

המשרד מעביר הקצבות לעמותות המפעילות את המרכזים, באמצעות הרשויות המקומיות, שבתחומן הם פועלים. מבירורים שערך משרד מבקר המדינה בהנהלת השירות לזקן עולה, כי בשנים האחרונות היו רשויות מקומיות אשר עיכבו, למשך תקופות ארוכות של שנה ויותר, את ההקצבות שהעביר המשרד דרכן לעמותות.

לדברי מנהלת השירות לזקן, החל בשנת 2000 בכוונת המשרד להעביר את השתתפות לעמותות - במישרין, על פי מכרז שהוא יפרסם, לפי חוק חובת המכרזים התשנ"ב-1992, והוא פועל לפתרון נושא זה.

מועדוני זקנים

המועדון לזקן משמש מסגרת חברתית לניצול שעות הפנאי, והם משרתים, בעיקר, זקנים עצמאיים. מרבית המועדונים מופעלים בידי שירותי הרווחה שברשויות המקומיות, והנותרים - בידי גופים וולונטריים. בשנת 1998 פעלו, לפי נתוני השירות לזקן, כ-820 מועדונים, מרביתם מועדונים חברתיים, בהם ביקרו כ-80,000 זקנים. קיימים כמה סוגי מועדונים: "מועדון חברתי" - שהפעילות בו היא, בעיקרה, חברתית תרבותית; "מועדון חצי מועשר" ו"מועדון מועשר" - המספקים נוסף על פעילויות חברה גם שירותי הסעה, ארוחות חמות וטיפול אישי; ומועדונים המספקים תעסוקה לזקנים.

המועדונים משמשים - הן מבחינת מספרם והן מבחינת גודל האוכלוסייה שהם משרתים - מסגרת מתאימה לפעולות הכוונה והדרכה בידי אנשי מקצוע.

לדעת משרד מבקר המדינה, חשוב לתת את הדעת לפיתוח תכניות ייחודיות בתחום הבריאות ומניעת תאונות בקרב אוכלוסיית הזקנים. זאת ניתן לעשות על ידי חינוך והדרכה בנושאי תזונה, שימוש נכון בתרופות, חיסונים ומניעת תאונות בית ותאונות דרכים. מתיעוד שעמד לרשות הביקורת עולה, שאמנם קיימת פעילות מסוימת בתחום זה במועדונים, אך היא נעשית באורח אקראי בלבד.

עד מועד סיום הביקורת, אוקטובר 1999, לא פרסם המשרד הוראות מטעמו בדבר הקמתם והפעלתם של מועדוני זקנים לסוגיהם, על פי מדדים קבועים, ובין היתר: תנאים פיזיים של מבנה, סל פעילות ושירותים וכוח אדם.

על הגופים המטפלים באוכלוסיית הזקנים הזקוקים לשירותיהם, כמו איתור, אבחון וקביעת סדר עדיפות הולם לטיפול בהם, להדק את שיתוף הפעולה ביניהם, כדי להבטיח את זמינות ואיכות השירות לזקן. על משרד העבודה והרווחה לקבוע תקן מעודכן של מצבת העובדים הסוציאליים.

פיתוח מרכזי היום הוא בעשור האחרון, בין היתר, כתוצאה מיישומו של חוק הסיעוד, ומרבית המטופלים בהם זכאים לשירות מתוקף חוק הסיעוד. על אף הגידול הניכר במספר המרכזים ובמספר המטופלים, לא דאג משרד העבודה והרווחה להוציא הוראות מחייבות בכל הקשור למתכונת ההפעלה של המרכזים, לפירוט של השירותים שעליהם להעניק, להיקף כוח האדם והכשרתו; ולבקרה על פעילותם.